

Forfatter: Heiberg, Johan Ludvig

Titel: Udrag fra Nye digte - 1841

Citation: Heiberg, Johan Ludvig: "Nye digte - 1841", i Heiberg, Johan Ludvig: *Nye digte - 1841*, udg. af Klaus P. Mortensen, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, cop. 1990, s. 152. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-heibergjl05val-shoot-idm140194650048768/facsimile.pdf> (tilgået 29. april 2024)

Anvendt udgave: Nye digte - 1841

det borgerlige livs generelle mangel på smag, dannelse, for det andet overbevisningen om, at den dannede verden i sin søgen efter idealet er faret vild i det politiske: »Tidsalderens politiske Character selv udgjør dens Crisis« (I s. 397). Mens det første kritiske spor kan følges tilbage til artiklerne fra *Flyveposten* om dannelse og udfaldene mod spidsborgerligheden i Heibergs tidlige forfatterskab, så er det andet af nyere dato. Det opstår med opblomstringen af det politiske liv i 30'erne og den liberale, demokratiske bevægelse, som Heiberg hurtigt kom i modsætningsforhold til. For ham var enhver tale om flertalsafgørelser en anfægtelse af den eneste autoritetsform, han anerkendte: intelligensens, dannelsens, og den tilhørte de udvalgte få.

Ved således at slå den udannede spidsborgerlighed og den dannede liberale opposition i hartkorn fik Heiberg reduceret den borgerlige frihedsbevægelse til åndløs beskæftighed, men derved rangerede han samtidig sig selv ud på det sidespor, hvor han siden endte – lysår væk fra den virkelighed, som han en overgang i 20'erne og først i 30'erne engagerede sig så ihærdigt i.

For at komme på skudhold af samtiden indsatte Heiberg en dobbeltagent i sin komedie, som fik navnet Mefistofeles efter Fausts højt tvetydige partner. Mefistofeles er både sjælens ironiske og langthen også Heibergs oprigtige advokat, for han er intetsteds loyal overfor helvede og alle dets velsignelser, men trækker sig ironiserende og filosoferende ud af dem. Det er da også ham, som – på Heibergs vegne – leverer de afgørende kritiske formuleringer.

Den vigtigste falder midt i tredje akt, hvor Mefistofeles betegner helvede som »det Umiddelbare«, altså som den tilstand, hvor ånden endnu ikke er vågnet og alt derfor er forskelsløst, lige-gyldigt, uden mulighed for at udvikle sig til noget andet end det er. Når Heiberg lader Mefistofeles trøste sjælen med, at han altid har levet i helvede, så er det altså ikke kun polemisk, men også filosofisk ment. For det liv, sjælen har levet, har altid været et ikke-liv af den slags, der leves i åndløshedens helvede.

I Heiberg-forskningen hersker der udbredt enighed om, at fjerde akt er skrevet betydeligt før resten af stykket, Morten Borup mener helt tilbage i 1829, hvor Heiberg var oppe at toppes med en af Det kongelige Theaters hovedkræfter N.P. Nielsen, den formodede model til skuespilleren. Man underbygger det med at fjerde akt virker påklaret, og meget tyder på, at påstanden er korrekt. Men der er

også tale om lidt af en cirkelslutning. For har fjerde akt af den revyagtige komedie ingen åbenlys forbindelse med hovedhandlingen, så har den dog en mere underforstået. I skuespilleren giver Heiberg jo krop til nogle af de sjælelige konsekvenser af livet i umiddelbarheden – den totale mangel på sammenhæng i personligheden. Hvor sjælen er uhjælpeligt fanget i det offentlige og materielle livs tomgang, dér er skuespilleren vokset så fast til de tallose tilbud på en identitet, at der ikke længere findes nogen personlighedskerne bag ved. Skuespilleren er sjælens tvillingebror, født af den samme holdning, som får sjælen til at identificere den sande frihed med Amerika.

Netop Amerika-eksemplet illustrerer udmærket, hvori sjælens evige ikke-liv består. For idet det egentlige og højeste i livet forlægges til den materielle virkelighed, så bliver den uendelig på samme måde som arbejdet med at fylde danaidernes kar. Evighed betyder her, hvad Heiberg med en hegelsk vending kalder den slette uendelighed, det som ingen ende har.

Men der findes også en anden form for uendelighed eller evighed, én som ikke kan måles materielt, dvs. i kvantitet, men kun i kvalitet. Nu er *En Sjæl efter Døden* en komedie og i overensstemmelse med genrens krav ligger vægten på afsløringen af fejlene, det naragtige, mens det positive modstykke til den slette uendelighed hovedsagelig er underforstået i satiren. Men der findes dog én person i komedien, som antyder et alternativ til sjælen og skuespilleren. I tredje akt bestemmer Mefistofeles i et af sine mere filosofiske øjeblikke poetens lod. Han er blot det ubetydelige redskab for en højere, guddommelig vilje. Lykkes det for ham at skabe noget stort, så er det værket og ikke ham selv, der lukkes ind i paradiset, for geniet er som menneske blot en forfængelig nar (s. 60):

Kun naar Poeten saaledes bliver
At i evige Værker sig selv han giver,
Saa Værk og Person i Samklang staae,
Han selv i Himmelen ind tør gaae, –

Umiddelbart efter indfinder en af disse ynkelige poeter sig og digter om, hvordan hans længsel efter saligheden næres af, at han har lukket sig ude fra den. Med sjælens bifald håner Mefistofeles poeten for at